

De problematum noeticorum positione et solutione.*

Cum problema generale cujuslibet scientiae quaerimus, primo objectum materiale et formale ejusdem scientiae spectandum est. Cognito objecto formali scientiae, jam ipsum ejus problema fundamentale menti nostrae suggeritur — et ita genetice legitimatur. Qua quidem via etiam scientia de cognitionis valore (Noetica) necesse est progrediatur. Itaque:

Objectum materiale Noetices — ut novimus — est »cognitio«; objectum vero formale est distinctio cognitionum in »certas« et non certas, in »veras« et non veras. Negari enim nequit, cognitiones humanas ex sensu communi non habere eundem valorem, item diversas scientias veritatem prosequi etc. — unde problema de cognitionis valore exoritur. Sic ex ipso objecto formali Noetices ejus problema principale deponitur.

In hac parte praeparatoria — quae Introductionem Noetices constituit — exponenda est doctrina de cognitione in genere, et speciatim de »judicio«, quatenus in ipso »veritas« continetur; et quidem hoc modo, ut per introspectivam analysim utrumque objectum — materiale et formale — explicetur. (»Judicium« est praedicativa objecti determinatio. »Veritas« autem: certam synthesim praedicativae determinationis cum objecto significat.)

Introductio Noetices — prouti videtur — jam ante definitivam problematis positionem, duas praecipue partes complectitur. Prima discernere debet momentum logicum cognitionis a psychologico sc. exponere debet ipsum cognitionis objectum (quod iudicio continentur). Psychologismus (in sensu latiore. immanentismus subjectivus, psychomonismus) enim

* Nacrt referata na tomističkom kongresu u Rimu (isp. Bilješku).

judicia sollummodo tamquam functionem psychicam (actualitatem conscientialem) considerat, denegans iis relationem cum quolibet objecto, quod in ipsis contineri debet. In qua discussione logismi cum psychologismo articulus specialis contra psychologismum (in sensu strictiore, quatenus leges logicas identificat cum psychicis) quaestionem de legibus cognitionis absolvet, ita ut jam ab initio Noetica objectum suum materiale (h. e. cognitionem logice sumptam) definitum habeat (relate ad psychologiam). — In 2. Introductionis parte — quae factum ipsum valoris cognitivi seu factum certae veritatis illustrat — positio sceptica tollenda est. Ex ipso dubitationis facto, quod a sceptico absoluto exclusive admittitur, certitudinis factum vel sic dicta positio »trium veritatum« stabiliri debet. Ita et objectum formale Noetices (s. c. cognitionis certitudo) elucidatum est (relate ad logicam formalem).

Inde sequuntur haec duo: 1° ad studium Noetices instituendum, uti videtur, requiruntur quaedam praenotiones philosophicae, puta de cognitione in genere; quia ignoranti statum quaestionis nullum interesse exoritur de quaestionis solutione. Dein 2° constat, objectum formale Noetices primario se extendere in factum differentiationis inter statum certitudinis et dubii. Cum vero finis Noetices sit fundamenta certitudinis eruere, debemus primo loco statum contrarium h. e. statum dubii — quatenus exclusive admittitur (a scept. abs.) — subicere reflexioni intellectivae, quae demonstrat etiam dubium supponere jam aliquid esse certum. In tantum revera affirmari potest, Noeticam a »dubio« incipere, quatenus nempe dubium excludere debet, ut legitime veniat ad objectum suum formale proprie dictum, quod est veri certitudo.

Post utramque Introductionis partem — postquam nempe factum verae vel certae synthesis determinationis praedicativae cum objecto clare expositum est — ad investigandum nunc occurrit problema: ubinam synthesis certa obiectivae determinationis vel ubinam veritas fundetur?

Duplex suppositio dari potest: objectum ipsum de quo determinatio praedicatur, esse aliquid cognitioni intellectivae seu functioni syntheticae (judicio) in conscientia »datum« (= immediate observatum), quod a cognitionis functione sit in se independentens. Judicium (praedicative) exprimens objectum ut in se determinatum est, veritatem obiectivam possidere dicimus. (Si ope determinationis praedicativae objectum

intendere debemus sc. si determinatio immediate non observatur in objecto, veritatis valor objectivus dependebit a praedicativae determinationis adaequatione cum objecto quoad ejus determinationem). Attamen suppositio contradictoria dari potest, sc. determinationem praedicativam esse ita ab ipso objecto iudicii independentem, ut mediante hac determinatione objectum ipsum diversimode concipiatur. Quod quidem dicere vult: objectum, de quo iudicatur, esse solummodo a cognitionis subjectiva dispositione productum et proinde subjectivam apparentiam tantum significare. Inde quaestio sic statuenda: utrum iudicia certa revera objectivam veritatem expriment, an potius in subjecto cognoscente qua tali fundentur?

Secunda alternativae pars subjectivismum seu relativismum (antropologismum, scepticismum relativum) involvit; prima vero in objectivismi doctrina continetur. Praeceptis utriusque (doctrinae) principalis Noetices tractatus constabit.

Aggrediendum primo ad problema objectivismi, quod est hujusmodi: possumusne certe scire, iudicium quoddam continere determinationem immediate fundatam in objectiva entitate?

Solutio autem problematis hoc modo progredietur: Ex immediata experientia (ex observatione introspectiva) apprehendimus, conscientiam nostram continere diversa »data«, quae certe non sunt a cognitione intellectiva constructa, et quae ipsi cognitioni »objecta« sunt tamquam aliquid ab ipsa (cognitione) independens.

Insuper etiam illud quod de hujusmodi objectis in cognitione praedicatur, simul in objectis immediata observatione (intellectiva) invenimur. Ergo iudicium, quatenus continet praedicativam determinationem in ipso objecto immediate fundatam, exprimit illam ab objecto determinante dependentiam, quae veritatem objectivam iudicii significat. — Nunc sacile etiam quaestio de veritatis mediata cognitione atque de criterio (= de certitudinis ratione) absolvetur.

Noetica dein (in capitulo sequenti) de idearum objectivitate disputabit, earum existentiam (contra sensualismum) necnon originem prius explorando.

Nunc (in tractatus principalis parte secunda) s u b j e c t i v i s m u m exponens, illas opiniones immanenti critica perlustrabit, quae quoad veritatis criterium vel quoad idearum conceptionem provenientiam erroneam praeseferunt.

Adhuc addere vellem unam adnotationem, quae speciatim spectat problematis Kantiani positionem. Idea principalis totius, sic dicti, systematis critici Kantiani haec est: categoriae (seu modi cognitionis intellectivae) constituunt vel potius construunt quodlibet iudicii objectum. Itaque quaeritur (contra Kant): estne omne objectum iudicii dependens a categoriis? — vel e contra: daturne objectum, quod a modis cognitionis nostrae independens sit et quod immediate determinat iudicium quoad cogitatum quod in ipso continetur?

Certe etiam Kant non dicit, objectum iudicii meram esse constructionem categoricam — quod purum apriorismum et idealismum logicum sonat! sed admittit, cognitioni nostrae esse aliquid »datum«, et quidem affectiones sensitivas seu perceptiones, quae cuilibet objecto cognitionis »materiam« praebent; et inde omne objectum iudicii theoretici aliquid »phaenomenale« exprimit sc. elementum perceptivum, quatenus secundum formas aprioras nobis apparet. Quae objectivitas phaenomenalis (in sensu Kantiano) iudicii necessitatem significat, et in hoc sensu »veritatem«. Objectivismus vero admittit et defendit objectivitatem ab intellectu (a modis cognitionis) independentem.

Estne talis objectivitas a cognitione intellectiva independens, et ipsi tamquam aliquid immediate datum seu notum? — sic problema criticum sonat in positione objectivismi directa contra Kant.

Veritas igitur in objectivismi doctrina dicitur »objectiva«, quatenus cognitio fundata est in entitate a cognitione intellectiva (a »categoriis« Kantianis) independente. Kantii »veritas« certe tali objectivitate non pollet, sed necessitatem constructionis subjectivae ac proinde subjectivum solummodo valorem attingere potest.

Priore Noetices tractatu absoluto, in ulteriore examinanda est quaestio de c o g n i t i o n i s r e a l i t a t e in genere et in specie. Nunc demum incipit quaestio de objectorum modo existentiae. Hucusque nempe objecta in conscientia nostra apprehensive invenimus; quam existentiam conscientialem etiam ille idealismus absolutus (conscientialismus seu immanentismus objectivus) admittit, qui negat existentiam ullam a conscientia ipsa (non ab intelligentia!) independentem, et in hoc sensu conscientiam transcendentem sive in sensu proprio »realem«. (Nota bene: »realis« est etiam existentia eorum quae in conscientia continentur, quia etiam haec non sunt aliquid a cognitione intellectiva effectum, prouti contra idealismum logicum jam supra vidimus quando agitabatur quaestio objecti-

vismi.) — Postquam quaestio de existentia objectorum extraconscientiali absoluta est, adhuc realismus solvere debet quaestionem de possibilitate et modo cognitionis »noumenalis« sc. de cognitione naturarum seu quidditatum realium (contra idealismum relativum seu phaenomenalismum Kantii, qui docet »noumenon« esse incognoscibile). Qua cum pertractatione (de idearum realitate) etiam quaestio sequens de singulis verae cognitionis fontibus connectitur.

Denique hic tractatus ultimos limites objectivos (valorem metaphysicum) cognitionis exquiret (contra positivismum et Kant).

Ita respondendum mihi videtur ad 1. quaestionem in Schemate praevio«.

Prof. Zimmermann.

